

## ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РОСІЇ

*Іванна Якуц,*  
*викладач кафедри конституційного*  
*та міжнародного права*  
*Прикарпатського юридичного інституту*  
*Львівського державного університету*  
*внутрішніх справ*

*У статті висвітлюється правове становище української діаспори та українських громадських організацій у Росії. Дається характеристика умовам і основним напрямам діяльності українських громадських організацій у Росії та їхнім взаємовідносинам з владою Російської Федерації та України.*

**Ключові слова:** діаспора, громадські організації, політична діяльність.

*This article presents some aspects of legal status of Ukrainian Diaspora and its public organizations in Russia. The author also describes the conditions and functions of Ukrainian public organizations in Russia and their relations with state bodies of Russian Federation and Ukraine.*

**Keywords:** Diaspora, public organizations, political activity.

Однією з передумов утвердження України в міжнародній спільноті є її тісна співпраця з закордонними українцями. В цьому контексті особливого значення набуває підтримка та розвиток української діаспори в Росії, як з огляду на її чисельність (за останнім переписом 2002 року в Росії проживає майже 3 млн українців), так і з урахуванням можливості налагодження взаємовигідних партнерських стосунків з Російською Федерацією (далі – РФ).

Державна політика щодо закордонних українців ґрунтується на визнанні їх невід'ємною частиною світової української спільноти і здійснюється на основі відповідних положень Конституції України, Закону України «Про правовий статус закордонних українців», Національної концепції співпраці із закордонними українцями (затверджено Указом Президента України від 13.10.2006 р. № 875), інших нормативно-правових актів України з урахуванням законодавства держав, у яких постійно проживають закордонні українці, базується на принципах і нормах Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Загальної декларації ЮНЕСКО про культурне різноманіття, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейської Хартії регіональних мов або мов меншин, інших міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [1].

Так, у Законі України «Про правовий статус закордонних українців» говориться: «Українська держава сприяє розвитку національної свідомості українців, які проживають за межами України, зміцненню зв'язків з батьківщиною та поверненню їх в Україну» [2]. Метою національної концепції співпраці із закордонними українцями є «сприяння у створенні необхідних умов для збереження, розвитку та вираження етнічної культурної, мовної та релігійної самобутності українських національних меншин у державах їхнього проживання, налагодженні успішної співпраці українського суспільства із закордонними українцями в різноманітних сферах життя щодо захисту національних, інтелектуальних і духовних цінностей в Україні й за кордоном, задоволенні національно-культурних і мовних потреб закордонних українців, створенні засад для розвитку і ефективного використання інтелектуального, духовного та фізичного потенціалу нації, а також підвищенні позитивного міжнародного іміджу України» [6].

У разі необхідності Україна укладає двосторонні та багатосторонні договори з іншими державами з метою забезпечення захисту осіб, які належать до відповідних національних меншин, та вживає заходів для заохочення транскордонного співробітництва [1].

На міждержавному рівні проблеми національних меншин уперше було розглянуто ще в 1990 році в угоді «Про основи відносин між Україною і РРФСР» від 19 листопада 1990 року. Починаючи 1992

року уряд України намагався створити дієву систему гарантування соціальних і культурних прав українців в Росії. 30 листопада 2006 року в Києві відбулося перше засідання з питань співробітництва в галузі культурно-мовних потреб національних меншин Підкомітету з питань гуманітарного співробітництва Російсько-Українського міждержавного співробітництва. Підкомісії було доручено підготувати до кінця першого кварталу 2007 року пропозиції по поглибленню двосторонньої взаємодії, зосереджуючи увагу на питаннях забезпечення прав росіян в Україні та українців в РФ. Після другого засідання Підкомісії 13 червня 2007 року, сторони ухвалили і підписали проект плану заходів з розширення і підвищення ефективності взаємовигідної гуманітарної співпраці в галузі забезпечення культурно-мовних потреб національних меншин на 2007-2008 роки [4, с. 93-94].

Що ж до нормативного регулювання прав національних меншин в РФ, то воно відбувається на трьох рівнях. На Федеральному рівні (Конституція РФ, федеральні закони, укази Президента РФ, нормативні акти федеральних міністерств та відомств), на рівні суб'єктів Федерації (в конституціях республік, статутах країв і областей, у законах суб'єктів РФ, у підзаконних актах органів державної влади суб'єктів РФ), на рівні місцевих органів самоврядування (в нормативних актах органів місцевого самоврядування) [4, с. 94].

Основним документом, що гарантує діяльність українських національно-культурних організацій в Росії є Конституція РФ. Окрім того забезпечення права народів на збереження своєї національної самобутності декларовані Законом РФ «Основи законодавства Російської Федерації про культуру», Законом РФ «Про мови народів РФ», Законом РФ «Про освіту».

15 червня 1996 року було затверджено «Концепцію державної національної політики Російської федерації», яка передбачала політичну і правову захищеність національних меншин [4, с. 94]. На її основі прийнято закон «Про національно-культурну автономію», згідно з яким громадським об'єднанням етнічного спрямування надається право самостійно вирішувати питання збереження самобутності, розвитку мови, освіти, національної культури. Одним із ініціаторів та учасників розроблення цього закону було Об'єднання українців Росії [7]. У грудні 1996 р. уряд РФ прийняв постанову «Про консультативну Раду в справах національно-культурної автономії при Уряді РФ», яка повинна була стати дієвим представницьким органом національних меншин із дорадчими і експертними функціями, а також правом законодавчої ініціативи.

Однак, відповідно до Закону РФ «Про громадські об'єднання», зареєстровано всі товариства, які почали діяти на початку 90-х років минулого століття. Натомість Закон РФ «Про національно-культурні автономії» був ухвалений у 1996 році. Перший закон дає право громадським організаціям брати участь і в політичному житті, висувати своїх кандидатів у депутати. Другий – не дає такого права, натомість він теоретично дає можливість фінансової підтримки різноманітним культурницьким проектам із боку влади [1].

Сьогодні українська діаспора в Росії представлена в усіх сферах соціальної діяльності – на виробництві, у сфері обслуговування, в науці, освіті, управлінні тощо. Особи українського походження становлять помітний відсоток серед політичної та управлінської еліти Росії, обіймають відповідні посади в уряді, представлені в парламентському корпусі.

Починаючи з кінця 80-х років минулого століття активізувалися процеси самоорганізації української діаспори, формування організацій, покликаних слугувати подальшому структуруванню та самовизначенню етнокультурного та громадсько-політичного фактора.

Сьогодні в Російській Федерації діють 107 українських організацій у 58 республіках, областях та автономних округах, у тому числі 18 регіональних та місцевих національно-культурних автономій (в порівнянні у 2002 році діяло 76 організацій) [3].

Всі вони згуртовані в двох об'єднаннях федерального рівня. У жовтні 1993 року був проведений перший Конгрес українців РФ, де було створено Об'єднання українців Росії (далі – ОУР) [4, с. 96], а після другого Конгресу українців Росії (жовтень 1997 р.) було зареєстровано національно-культурну автономію «Українці Росії» (далі – ФНКАУР), презентація якої відбулася за участю членів уряду України й Росії у Москві під час офіційного відкриття Культурного центру України [7].

Основні завдання своєї діяльності громадські організації українців у Росії вбачають у відродженні, вивченні, розвитку і пропаганді української культури, розвитку національної свідомості, захисті законних прав і інтересів українців Російської Федерації, налагодженні тісних зв'язків з своєю етнічною батьківщиною шляхом взаємодії з органами законодавчої і виконавчої влади, місцевого самоуправління РФ, участі в формуванні органів державної влади і місцевого

самоврядування, виборах, референдумах, координації заходів громадських об'єднань, наданні допомоги українським релігійним общинам, співпраці з встановлення і розвитку зв'язків між містами і регіонами РФ і України тощо [10-11].

Відповідно до поставлених завдань, українські громадські організації в Росії провели низку політичних, наукових та культурних заходів.

У березні 1996 р. відбулася науково-практична конференція з питань освіти діаспорних народів Росії, в роботі якої взяли участь представники міністерств і відомств РФ й України. У травні того ж року за участю федеральних та регіональних органів влади Росії пройшла загальноросійська конференція «Діаспорні народи, держава і суспільство». У жовтні 1997р. в Москві відбувся другий Конгрес українців Росії. Під час його роботи було підписано угоду про співпрацю між Державним комітетом України у справах національностей та міграції й Міністерством у справах національностей і федеративних відносин Російської Федерації, якою продемонстровано готовність сторін сприяти забезпеченню прав національних меншин на збереження та розвиток їхньої етнічної самобутності [4, с. 99].

Особливо відповідальною і напруженою для українських організацій, керівництва ОУР і ФНКА була робота під час виборчої кампанії 2004 р. в Україні. З самого початку виборчих перегонів ОУР і ФНКАУР виступили за те, щоб вибори Президента України пройшли на демократичних засадах, з виконанням всіх вимог цивілізованої виборчої процедури, і щоб право кожного громадянина України на вільний вибір було реалізовано повною мірою. ОУР і ФНКАУР вважали неприпустимим втручання у хід виборчої кампанії в Україні, маючи на увазі, що обрання органів влади в Україні є суто внутрішньою справою Української держави і вільним вибором українського народу [8].

Водночас деякі з антиукраїнських товариств при підтримці і за участі російських і московських владних структур проводять так званий з'їзд «українських громадських організацій» Росії на підтримку провладного кандидата. Дуже прикро за російські владу, яка грубо втрутилась в українські вибори, відкрито виступила на боці кандидата від влади, ініціювала кампанію на його підтримку, а, з іншого боку, розпочала цькування опозиційного кандидата. В цій складній ситуації ОУР і ФНКАУР виступили з різким протестом проти фальшивого з'їзду та фальшивого гасла «Українці Росії – за Януковича», проти чорного піару на зразок створеної російськими політтехнологами газети «Час України». Українські організації активно виступили проти спроби відкриття сотень виборчих дільниць у Росії, на яких планувалося фальшувати вибори [8].

На жаль, дипломатичні представництва України в Росії, органи української влади не відреагували належним чином на цю ситуацію. Становище, коли на території однієї країни вживались такі неприйнятні методи втручання у виборчу кампанію іншої країни, ніяк не можна було назвати нормальним. Зважаючи на те, що йшлося про створення хибної громадської думки, відверту дезорієнтацію виборців на території Росії, які не могли не стати жертвою різних популістських заяв, були фактично позбавлені об'єктивної і всебічної інформації про кандидатів, їхні програми і прагнення.

Однак слід зауважити й те, що політична активність діаспорних громадських організацій українців у Росії в останні роки помітно падає. Це зумовлено як політичним тиском органів влади РФ, так і малою зацікавленістю української влади життям української діаспори в Росії.

Зокрема, після перевірки в 2009 р. виконавчими органами Російської Федерації ФНКАУР три з дев'яти територіальних об'єднань, що входять у його склад, виключені з реєстру громадських організацій. Визнано нелегітимним і керівництво даної організації та призупинено її діяльність до 12 січня 2010 р [5]. Дещо пізніше Міністерство юстиції РФ висловило звинувачення на адресу Федеральної національно-культурної автономії українців Росії, закидаючи, що її співголова взяв участь у публічному виступі на радіо «Свобода», був співорганізатором проведеної в Москві Міжнародної науково-практичної конференції «Україністика Росії: історія, стан, тенденції розвитку» та керував заходами, присвяченими пам'яті жертв Голодомору, з метою підтримки «Незгасимої свічки» та документально-художньої виставки «Голодомор 1932-33 рр. – геноцид українського народу». Ці звинувачення Міністерства юстиції, які за своєю суттю порушують людські та національні права української меншини, було використано як офіційну підставу для винесення письмового попередження ФНКАУР та подачі до Верховного Суду Російської Федерації позовної заяви про ліквідацію ФНКАУР [9].

Таким чином, всі слова представників російської влади про стратегічне партнерство Росії та України, а також про братерство російського та українського народів є лише риторикою і не відповідають їхнім справжнім планам та намірам.

Серйозні проблеми існують у питанні співпраці українських закордонних організацій з органами та установами Української держави. Залишився не реалізованим такий практичний документ, як Національна програма «Закордонне українство до 2005 року», незадовільно реалізовується подібний документ, розрахований на період до 2010 року. Існують проблеми у взаємодії з Посольством України в РФ та, особливо, Культурним центром України в Москві [3].

Як позитивний момент слід відзначити створення в Міністерстві закордонних справ України Управління з питань закордонного українства, яке активно сприяло тому, що у 2005-2006 роках вперше на системному рівні почала надходити допомога з України у проведенні культурно-просвітницької та інформаційної роботи (хоча нормативна база України для її здійснення є вкрай недосконалою, громіздкою та малозрозумілою).

Не одержало належного відгуку звернення до органів федеральної влади Росії стосовно розробки і впровадження в життя державної програми підтримки української культури в Росії. Не можна говорити і про усталену підтримку українських організацій з боку органів регіональної і місцевої влади, що свідчить про недоліки національної політики в нашій країні і незадовільне здійснення законодавства в цій галузі [3].

Беззаперечною причиною малої політичної активності української діаспори в Росії є інформаційний голод. В інформаційному просторі Росії існує дуже мало україномовних (точніше – всі вони двомовні) газет: «Голос України у Західному Сибіру» (Тюмень), «Батьківщина» (Петропавловськ-Камчатський), «Вісник товариства української культури Кубані» (Краснодар), «Промінь» (Самара) [1]. Проте і ті відчувають на собі тиск російської влади.

Тому задля підтримки української діаспори в Росії, здійснення тісної співпраці з закордонними українцями перед нашою державою постають такі першочергові завдання:

- розробка дієвої Програми співпраці з закордонними українцями;
- організація переговорів з російським урядом та підписання двосторонніх угод про визначення статусу українських громадських організацій у РФ;
- надання фінансової підтримки для розвитку українських громадських організацій у РФ та української преси;
- запровадження механізму забезпечення зв'язків української діаспори в Росії з Українською державою та суспільством для об'єднання зусиль щодо розвитку громадянського суспільства в Україні та формування партнерських відносин з Росією.

1. Горелов Д. Соціально-політичні аспекти діяльності організацій закордонних Українців. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/November09/08.htm>. – Назва з титул. екрану. 2. Закон України «Про правовий статус закордонних українців» // Відомості Верховної Ради України, 2004. – №25. – С. 343. 3. Звіт Об'єднання українців Росії (ОУР) про діяльність між VIII та IX Світовими Конгресами Українців (серпень 2003 р. – серпень 2008 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/australia/ua/publication/content/43936.htm>. – Назва з титул. екрану. 4. Мазук Л. І. Українська діаспора в Росії: актуальні проблеми збереження національної ідентичності / Л. І. Мазук // Стратегічні пріоритети. – 2007– № 4(5). – С.91-102. 5. Михельсон О. У Росії «зачищають» українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cityukraine.info/index.php?ukrnews=14824>. – Назва з титул. екрану. 6. Національна концепція співпраці із закордонними українцями від 13 жовтня 2006 року № 875/2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua/australia/ua/publication/content/43936.htm>. – Назва з титул. екрану. 7. Панасенкові О. Сучасний стан східної української діаспори [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uvkr.com.ua/ua/visnyk/visnyk2004/february2004/shidukr.html>. – Назва з титул. екрану. 8. Резолюція IV Конгресу українців Російської Федерації, 2005. – 10 квітня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtros.info/diaspora/detail.php?ID=458>. – Назва з титул. екрану. 9. Світовий конгрес українців засудив порушення людських та національних прав українців у Росії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ukrajinci.cz/ua/diaspora-svit/detail/--o-\\_4/](http://www.ukrajinci.cz/ua/diaspora-svit/detail/--o-_4/). – Назва з титул. екрану. 10. Устав общероссийской организации «Объединение украинцев России». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtros.info/diaspora/detail.php?ID=458>. – Назва з титул.

екрану. **11.** Устав Федаральной национально-культурной автономии украинцев России [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrtros.info/diaspora/detail.php?ID=463>. – Назва з титул. екрану.